

Огульчанська О.А.

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПОЕТИКАЛЬНІ ВЕКТОРИ РОМАНІВ ЕМІЛЯ ЗОЛЯ «ЖЕРМІНАЛЬ» І ІВАНА ФРАНКА «БОРИСЛАВ СМІЄТЬСЯ»

Анотація. У статті проаналізовано поетикальні вектори романів Еміля Золя «Жерміналь» і І. Франка «Борислав сміється». Зосереджено увагу на сюжетно-композиційних особливостях творів, розглянуто особливості часопросторової організації і засоби характеротворення персонажів.

Ключові слова: роман, сюжет, персонаж, характер, психологізм.

Ohulchanska O. Poetic Vectors of the Novels of Emil Zolya «Germinal» and Ivan Franko «Boryslav Laughs». The article analyzes the poetic vectors of Emil Zol's novels «Germinal» and Ivan Franko's «Boryslav Laughs». Attention is focused on the plot-compositional features of the works, the peculiarities of the space-time organization and the means of characterization of the characters are considered.

Key words: novel, plot, character, character, psychologism.

Творчості адепта французького натуралізму Еміля Золя присвячено велику кількість вітчизняних і зарубіжних праць провідних науковців-літературознавців (Гречаник Н., Клеман М., Матвіїшин В., Якимович Т. та ін.). Дослідники звертали увагу на структуру циклу «Ругон-Маккари», акцентували увагу на поетикальних векторах окремих творів з циклу, досліджували художні особливості тощо. Роман І. Франка «Борислав сміється» досліджували Н.Бернадська, М. Возняк, Р. Голод, Д. Наливайко та ін. Велика кількість наукових розвідок присвячена компаративному прочитанню творів українського і зарубіжного письменників.

«Жерміналь» – один із важливих творів циклу «Ругон-Маккари», в якому письменник переконливо зобразив тогочасну дійсність, зародження робітничого руху, здатного відстоювати свої права на краще життя. У творі порушено низку важливих проблем: людина і суспільство, проблеми морального вибору, кохання, батьків і дітей, незадовільного стану медичного обслуговування шахтарів тощо.

Важливим сюжетоорганізуючим елементом твору «Жерміналь» є хронотоп. «Художній час твору залежить від його наповненості важливими подіями та їх просторової осяжності» [5, с. 50]. Відома дослідниця Н. Копистянська акцентує увагу на тому, що хронотоп є не лише важливою змістовою складовою, а жанротворчою і філософською [2, с. 172]. У романі переплетені долі різних персонажів, що співіснують в одному просторі – Селищі Двісті Сорок. Змальовуючи важку шахтарську працю, Е. Золя широко послуговується різними варіаціями часопросторових координат. Умовно простір роману можна розділити на дві групи: відкритий і закритий. Життя сімейства Має й Етьєна Лантьє проходить в обох просторах і ними ж обмежується. Письменник надає велику увагу деталізації простору, його наповненню. Будиночки робітників такі ж непримітні і бідні всередині, як і ззовні. У такий спосіб автор підкреслює складне матеріальне становище сімей, які звикли важко працювати і нічого не отримувати. Безрадісна картина постає перед читачем і такою вона залишається впродовж усього розвитку сюжету.

Окрему увагу Еміль Золя присвятив детальному опису ще одного простору – шахти, яку він порівнює з чудовиськом, що висмоктує з робітників життєві сили і часто забирає життя, адже керівництво вугільної компанії не переймається засобами безпеки своїх робітників. Шахта – живий організм: «З-під землі саме прибула перша партія вугілля. Стояв страшений гамір. Вагонетки з вугіллям гуркотіли по чавунних плитах, ні на мить не замовкаючи; і серед усіх цих чорних, гуркотливих речей снувалися й метушилися зігнуті постаті робітників з їх довгими сутулуватими спинами» [1, с.303–304]; «М'яко й безгучно, мов той нічний хижак, виринала з чорної безодні залізна чотириповерхова кліть, що вмщала разом вісім вагонеток, і зупинилась» [1, с. 305]. Представники ж вугільної компанії, її власники, живуть в іншому просторі, що контрастує з простором робітників. Затишні домівки, гарна їжа, приємні бесіди з друзями – це невід'ємна частина життя заможних представників компанії. Часопростір роману «Борислав сміється» також має важливе сюжетоорганізуюче значення. Місто Борислав об'єднало життя двох ворогуючих таборів – Бенеді Синиці і його побратимів, з одного боку, й Германа Гольккремера і Леона Гаммершляга – з іншого.

Як і у романі Еміля Золя, у творі Івана Франка простір, в якому мешкають представники двох таборів, різний за змістовим наповненням. Для Германа і Леона важливими є лише питання, пов'язані зі збагаченням. Контрастом до ситого і заможного життя Гольккремера і Гаммершляга є опис страшної картини життя робітників у скрутний період: «Попухлі з голоду

діти мужицькі, голі та сині, цілими чередями лазили по толоках та сіножатях, шукаючи кваску; вони, не находячи кваску, пасли траву, мов телята, обривали листя з черешень та яблунь, гризли його, западали на животи і мерли цілими десятками...» [4, с. 343]. Таких контрастних картин у творі багато. Письменник зосереджує увагу на окремих елементах з життя людей, аби створити цілісну картину нужденного існування і зневіри. Подібні картини вражають натуралістичністю, а, отже, є надзвичайно переконливими.

У романах обох авторів переважає зовнішній конфлікт, що пов'язаний, у першу чергу, з протистоянням шахтарів і власників компанії: народ і влада («Жерміналь») і протистоянням робітників фабрики та Германом Гольдкремером і Леоном Гаммершлягом («Борислав сміється»). Етьєн, як один із яскравих представників прогресивної частини робітничого класу намагається пояснити своїм друзям, що доки вони мовчатимуть, доти влада користуватиметься їхньою працею і закриватиме очі на проблеми. Поряд із головним конфліктом розгортаються й інші, не менш важливі конфлікти, що допомагають читачеві зрозуміти мотивацію вчинків того чи іншого персонажа; розкрити сильні чи слабкі риси характеру. Натуралістичними описами важкої праці, нещасних випадків на шахті автор роману підкреслює усю складність життя робітників. Письменник підштовхує читача до думки про те, що саме соціальні умови разом зі спадковими хворобами є тим вирішальним фактором, що провокує конфлікти на різних рівнях: читач бачить і маленьких дітей, які вже втратили людську подобу і поводять себе ганебно і низько, і дорослих, які не мають мети у житті чи мрії, а тому здаються інертними. Почуття безвиході, безнадії підсилюють і пейзажі, що зображені в похмурих кольорах і слугують для підсилення емоційного враження від подій, що відбуваються у романі: «Наскоки вітру щораз дужчали, й зростали, і здавалося, що небозвід, звідки вони з свистом зривалися, теж чимдалі ширшав, ставав більший. В мертвому небі не займалася бліда зоря; тільки палали домни та коксові печі кривавою загравою на чорному тлі темної безвісті, але не освітлювали нічого» [1, с. 294].

У творі І. Франка чітко простежується динамічний розвиток зовнішнього конфлікту, що відображає загальні настрої і проблеми тогочасної дійсності. «Борислав сміється» І. Франко не завершив, але пожежа, якою обривається роман, є символом вогню й хаосу пекла. Це не очищаючий, а пожираючий вогонь, після якого залишається пуста» [3, с. 246].

І сам Іван Франко у статтях неодноразово наголошував, що першочерговим завданням письменника на сучасному етапі є уже не зображення пригод персонажа, а пояснення мотивації його поведінки і вчинків. Такі персонажі є носіями певних моральних принципів, ідей чи, навпаки, аморальності і згубного впливу на оточуючих.

У центрі творів авторів – сильні, вольові особистості, які кидають виклик суспільству. І Синиця, і Лантьє є втіленням ідеї єдності у боротьбі проти пануючого свавілля і беззаконня. Характери персонажів розвиваються поступово. Найповніше образи розкриваються у межових ситуаціях, коли перед Синицею і Лантьє стоїть складний вибір. Письменники наголошують, що лише сильна і принципова людина, яка вірить у свої сили і здатна підтримати інших, може розраховувати на перемогу. Обидва персонажі розкриваються переважно у діалогах-дискусіях, діалогах-суперечках, ораторських монологах.

Отже, проаналізувавши окремі художні чинники, можемо зробити висновок, що Іван Франко й Еміль Золя створили високохудожні твори, в яких порушили важливі соціальні, політичні проблеми. Динамізм оповіді сприяє цілісному сприйняттю ідейного і художнього змісту. Реалістичність зображених картин реалізується завдяки вмілому використанню письменниками художніх засобів, сюжетних і позасюжетних елементів, що увиразнюють загальне звучання творів.

Література

1. Золя Е. Твори : в 2 т. Т. 2: Завоювання Плассана; Жерміналь: Романи. Київ : Дніпро, 1988. С. 285–724.
2. Копистянська Аспекти функціонування простору, просторової деталі в художньому творі. *Молода нація*. Альманах. Київ : Смолоскип, 1996. С. 172–178.
3. Матвеева Т. Інфернальна символіка міського простору (на матеріалі української романістики другої половини XIX століття). *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск XXIII. Частина 1. С. 239–248.
4. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 15 : Повісті та повідання (1878-1882). Київ : Наукова думка, 1978. 511 с.
5. Шарова Т., Посадна Т. Художній час як своєрідне явище художньо-словесної творчості В. Родіонова. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2015. №18 том 1. С.50–52.